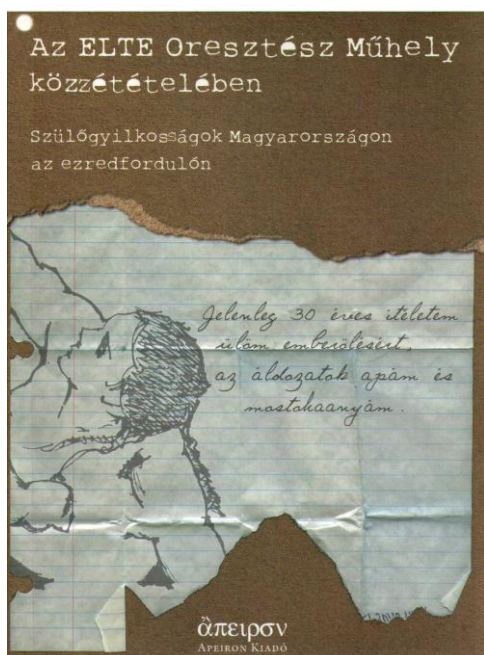

A LEGEMBERIBB BŰN

Prazsák Gergő (szerk.) (2012) „Jelenleg 30 éves ítéletem ülöm emberölésért, az áldozatok apám és mostohaanyám”. Szülőgyilkosságok Magyarországon az ezredfordulón. Budapest: Apeiron.

2008 őszén az ELTE Társadalomtudományi Karán egy kurzust indítottunk, melynek célja a deviancia média-reprezentációinak bemutatása volt. Minden héten lejátszottunk egy filmet, melyet műhelybeszélgetés követett az adott deviancia neves szakértőjének bevonásával. Az egyik film Pierre Rivière történetét mutatta be, aki a 19. század első harmadában Franciaországban élt, s megölte anyját, húgát és öccsét. Rivière-t a bíróság nem ítélte halálra, mert elmebetegnek nyilvánították. A börtönben megdöbbenően erős önéletírást hagyott maga után, melyet Michel Foucault adott közre, s tanítványaival együtt elemzett.

Ez a film, pontosabban Foucault kötete adta az ötletet, hogy keressünk a mai Magyarországon még élő szülő-, nagyszülőgyilkosokat, akiket megkérünk arra, hogy írják le, mint ahogyan Pierre leírta, mi történt velük, mi vezette őket el a cselekedetig, mely pontot tett korábbi életükre. Kutatócsoportunknak az Orestész-műhely nevet adtuk (Az Orestész Műhely tagjai: Bacsák Dániel, Bíró Judit, Birtha Magdi, Csepeli György, Hartyáni Gábor, Krámer Lili, Petényi Sára, Szabó Miklós, Takács Marianna, Vaskuti Gergely). A közvetlen hozzátartozójuk elleni életellenes bűncselekményt elkövető emberek nyomába eredtünk tehát a szegedi Csillagbörtönben. Szociálpszichológus, szociológus, társadalomtörténész, társadalomtudományi egyetemista számára nem szokványos kutatási téma és helyszín. Úgy döntöttünk, hogy megszólaltatjuk, beszédhez juttatjuk a szülőgyilkosokat, hogy történetüket az emberről szóló tudástárba illeszthessük.

A kötetnek látszólagos aktualitást ad, hogy nincs hét, amikor ne kapnánk hírt brutális szülőgyilkosságokról. A látszat azonban csal. Magyarországon évek óta stagnál az erős felindulásból elkövetett gyilkosságok száma. 100 és 150 között ingadozik az ilyen esetek száma, melynek nagyjából fele, évente 50-70 gyilkosság történik családon belül. S mint a maiak, a korábbiak is véresek, megdöbbenőek voltak.

Nem a „milyen összefüggések és szabályszerűségek vezetnek az anya meggyilkolásáig” szerű kérdésekre akartunk választ találni, és nem annak a nézetnek tudományosan előadott megállapításának vagy megcáfolásának szándéka vezetett minket, miszerint a szülőgyilkosságok egyéni jelenségek, melyek okai merőben társadalmiak. A szokásos vizsgálati módszerek és

¹ Bíró Judit: ELTE TáTK
Csepeli György: ELTE TáTK, www.csepeli.hu

szereposztások (kérdő-kérdett, a vizsgálat alanya és a kutatás vezetője) helyett átengedtük a bűnről szóló beszéd alakítását maguknak az elkövetőknek. Hagytuk, hogy önkényesen válogassanak a tények között, értelmezzenek és manipuláljanak kedvük szerint, amikor történetüket előadják. Mivel be akartunk jutni a nem megtehető emberi viselkedésválasztások tartományába, tudtuk, hogy ezt egyedül az elkövetők szavai révén érhetjük el, hiszen irtózatossá tettükkel egy olyan világot konstruáltuk, amelyet csak saját szövegünk nyithat meg. Mi az így megnyíló világ jelentéseit akartuk megragadni.

Foucault szerint a múltbéli életek emlékművei, a jelentéktelen, nyomorúságos, szenvedélyes, tragikus, őrült, szerencsétlen, banális történetekről és becstelen emberekről szóló szövegek arra vannak rendelve, hogy emlékeztessenek. Nincs ez másként a jelenben született szövegekkel sem.

Az Orestés-műhely négy büntörténetet ad közre. A Csillagbörtön négy fogvatartottja, a kérésünkre, de minden különösebb instrukció nélkül, leírta azt, amit leírni akart. Mindenki önmaga előadója lett. A négy, sem nyomorúságában, sem hétköznapiságában nem kimagasló életet az apa, a mostohaanya, a nagyszülő ellen elkövetett gyilkosság tette kivételes jelentőségűvé, s elkövetője pedig a tett által vált közössége ismert, kiemelkedő fontosságú aktorává. Mind a négyen egyedi, egyszeri és megismételhetetlen cselekedetet hajtottak végre – csakúgy, mint mitológiai elődjek, Orestés és Oedipus, akikre a mítoszmesélők és hallgatóságuk félistenként tekintettek.

A történetek megismerésével a büntettek szemtanúivá váltunk, s ebben a pozícióban már nemcsak a bűnre, hanem a szenvedésre is rányílható a szemünk.

Vizsgálatunk egy teljesen sajátos, mással be nem helyettesíthető büntípusra irányul. Gyermeke öli meg anyját, apját. A szülőgyilkosság nem olyan, mint a rablás, a tolvajlás vagy a rablógyilkosság. Aki saját anyját, apját öli meg, az önmaga ellen is fordul. A kötet, melyben esetünket feldolgoztuk, bőségesen foglalkozik a mitológiai előzményekkel, melyek akkor is meghatározóak, ha sem az elkövető, sem az áldozat nincs tisztában velük. A nyugati kultúrában minden egyes nemzedékben újraszületik a mitikus konfliktus, mely szembeállítja egymással az apát és a fiát, az anyát és lányát. Nagyon ritka, hogy a konfliktus gyilkosságig fajuljon.

Ha bekövetkezik a gyilkosság, mozgásba lendül a büntető igazságszolgáltatás. A gyilkos börtönbe kerül, több évtizedre, mintha rablógyilkosságot követett volna el. A büntető igazságszolgáltatásnak nincs szeme és nincs füle az anya- és apagyilkosok meglátására és meghallgatására. A bíróság a bűnöst bünteti, tekintet nélkül arra, hogy az elkövető már megbüntette magát.

Nem minden anya- és apagyilkos végzi börtönben. A kötetben, melyről itt beszámolunk, van egy írás azokról a tettesekről, akiket elmebetegnek nyilvánítottak, s ezáltal kikerültek a büntető igazságszolgáltatás hatálya alól. Az ő sorsuk az elmeógyógyintézet. Ha azt a feladatot kapják, hogy rajzolják le magukat anyjukkal, magukért beszélő rajzokat alkotnak: apró, pálcikaszerű gyerekekkel és hatalmas, nyomasztó tömegű anyákkal.

A szülőgyilkos szabadulni akar. Nem tudja, hogy saját maga foglya. Hiába gyilkolja meg apját, anyját, a kép kitörölhetetlenül benne marad. S ennek a képnek nem ő a főszereplője.

A szülőgyilkos csak egyszer gyilkolhat. Tette megismételhetetlen, egyszeri. És épp ezért nem is büntethető: esetében a büntett egyben büntetés is.

Sokan megkérdezték, s most is megkérdezik, hogy mire jó az efféle vizsgáldás. Mit tudunk meg, amit korábban nem tudtunk?

Megtudjuk, hogy a család veszélyes üzem. Az anya-és apagyilkosságok történetei arra figyelmeztetnek, hogy ezek a tettek megelőzhetőek is lehettek volna.

Megtudjuk, hogy nincsenek szavak azokra a tettekre, amelyek ellentmondanak a létnek. A gyilkos nem tudja elmondani, hogy mit tett. A tettet csak a rendőrségi jegyzőkönyvek alapján tudjuk rekonstruálni. A rekonstrukcióból azonban hiányoznak a főszereplők. Az áldozat hallgat, s az elkövető is hallgat. Beszél, de az igazság nem szavaiban van.

A vizsgálat arra tanított meg bennünket, hogy legyen bátorságunk szembenézni az emberi lét legmélyebb örvényeivel. Merjünk szemébe nézni a gyilkosnak, aki a megtehetetlent tette meg.

A szülőgyilkosságban a totális emberi nyilvánul meg a maga negativitásában. A gyilkosság egyszerre ok és okozat. A létezés teljessége valósul meg általa, a gonoszt képviselve. A szabadság elérése történik meg általa – zsarnoki rítusokat működtetve, bűnbe torkollóan. Olyan tett, amikor az igazság keresése és az igazság szolgáltatása az európai kultúra határain kívülre helyezett viselkedésformákban és választásokban valósul meg.

A családon belüli erőszak a mai magyar korszellem része, mely mintaként, követendő sémaként még a világtól elzárt, pszichotikus viselkedési repertoárjában is megjelenhet – s végződhet a közvetlen hozzátartozó elleni erőszak-viselkedésben.

Paradox módon a szülőgyilkosság nem önálló jogi kategória. Súlyosbító körülményként jelenhet meg a bíróság érvrendszerében mindaz, ami tipikusan e bűntetteket jellemzi (pl. alvó áldozatok, konkrét, közvetlen konfliktus hiánya a bűntett elkövetésekor stb.) – s ebből következően, az elrendelt börtönbüntetés időtartama megduplázódhat.

A brutalitás része a szülőgyilkoságnak. A gyilkos feldarabolja, széthasítja, megerőszakolja, fizikailag eltűnteti áldozatát. De hiba, ha ebben csak különös kegyetlenséget látunk, mely évtizedeket jelenthet az elkövető számára a börtönben. A szülőgyilkos nem bír együtt maradni a testtel, még holtában sem. Önmagából akarja kivetni a múltat, melyet az apa, az anya, a nevelő nagyszülő jelent. Gyermekké akar válni újra, amikor még ártatlan volt. De nem lehet gyermekké, mert teste a felnőtté. A felnőtté minden fájdalom, kudarc, megemésztetlen sérelem, mely robbanásszerűen tör elő belőle, amikor lecsap a késsel, pajszerral, baltával.

A közösség, a közvetlen környezet végig asszisztál a bűn elkövetéséhez, majd a bűntett napvilágra kerülését követően kiáll az elkövető mögül, hogy annak eredendően torz, bűnösségre ítélt mivoltát visszaigazolhassa.

A modernitásban nincsenek bűntörténetek. Bulvárosításuk, letagadásuk és háritásuk észlelhető. A szülőgyilkosság tabu, melyek elmesélését klisékbe gyömöszölik és misztifikálják.

Fontos következtetésünk, miszerint a kriminálpszichológia, a büntetőjog és az elmeorvoslás határterülete majd kétszáz év alatt nem jutott tovább a narcisztikus és egyéb, unalomig hangoztatott tünetek leírásánál.

A káosz peremét nehéz megkülönböztetni a rend margójától.

A média inkább lépést tart a félelmekkel, kételyekkel és haragokkal való szembenézésben, mint az igazságszolgáltatás, az elmeorvoslás vagy éppen a szociológia.

Kérdés, megelőzhetőek-e a családon belül elkövetett gyilkosságok? Vizsgálatunk résztvevői abban a reményben írták le történetüket, hogy abból esetleg mások tanulnak, okulnak. Nehezen hihető, hogy könyvünk éppen azok kezébe jut el, akik már ráléptek az oresztészi útra. Az élet része a halál, az is, amely időnek előtte jön. Ez a könyv legfontosabb tanulsága.

FÜGGELÉK

KÖZVETLEN HOZZÁTARTOZÓ ELLEN ELKÖVETETT GYILKOSSÁGOK 2012-BEN MAGYARORSZÁGON (KÉSZÍTETTE: BACSÁK DÁNIEL)

Családirtás Kulcson

- időpont: április 4-6.
- tetthely: Kulcs, családi ház
- áldozatok: édesapa, nagyszülők, fiútestvér (sérültek: nővér, édesanya, nővére barátja)
- elkövető: 23 éves fiú
- hogyan: bozótvágóval és késsel, előre kitervelten és különös kegyetlenséggel (a többieket áramütéssel akarta megölni)
- miért: még nem tisztázott, lehetséges okok között van a családi veszekedés, de felmerült az elkövető elmebetegsége (paranoid skizofrénia) is

Féltékenységből elkövetett gyilkosság I.

- időpont: április eleje
- tetthely: Balatonakarattya, családi ház
- áldozatok: 92 éves nő, 70 éves unokaöccse, 54 éves nő (ápoló)
- elkövető: az ápolónő 56 éves volt élettársa
- hogyan: különös kegyetlenséggel, de nincs részletezve, a 92 éves nő ellátatlanság miatt halt meg
- miért: féltékenység

Öngyilkosság gyerekekkel

- időpont: április 22.
- tetthely: 6-os főút
- áldozatok: édesapa, két gyermek (10 éves kislány, 8 éves kislány), a buszon, amivel ütköztek heten sérültek meg, korábban pedig elütötte a volt élettársát is (könnyebb sérülés)
- elkövető: édesapa
- hogyan: autóval behajtott egy buszba
- miért: a férfi volt élettársa elhagyta egy hónappal korábban, ezt pedig nem tudta feldolgozni

Féltékenységből elkövetett gyilkosság és öngyilkosság I.

- időpont: június 4.
- tetthely: Balatonfüred, családi ház
- áldozatok: férj (nyomozó), felesége szeretője (kardiológus)
- elkövető: férj
- hogyan: kilenc golyóval végzett előbb a szeretővel, majd öngyilkos lett fejlődéssel
- miért: a nyomozót orvos felesége megcsalta a kardiológussal

Féltékenységből elkövetett gyilkosság és öngyilkosság II.

- időpont: július 10.
- tetthely: Mezőtúr, családi ház

- áldozatok: 59 éves férj, 56 éves feleség (öngyilkosság)
- elkövető: feleség
- hogyan: szíven szúrta a férjét, majd magával is végzett
- miért: nincs tisztázva, a rendőrség szerint sokat veszekedtek

Féltékenységből elkövetett gyilkosság II.

- időpont: július 14.
- tetthely: Győr, panellakás
- áldozat: 42 éves négygyerekes anyuka
- elkövető: 41 éves volt élettárs
- hogyan: törülközővel megfojtotta
- miért: féltékenység

Gyerekgyilkosság I.

- időpont: augusztus 26.
- tetthely: Abony, családi ház
- áldozatok: tízéves kislány, a 30 éves férj életveszélyes állapotba került
- elkövető: férj
- hogyan: fejlődéssel végzett a kislányával, majd öngyilkosságot kísérelt meg, de a később hazatérő feleség (nem tudván a gyerek megöléséről) megmentette az életét
- miért: féltékenységből, korábban már hármas öngyilkosságot (autóval) is emlegetett

Féltékenységből elkövetett gyilkosság III.

- időpont: szeptember 4.
- tetthely: Mohács
- áldozat: 30 éves nő
- elkövető: 40 éves volt élettárs
- hogyan: megfojtotta
- miért: féltékenység

Anyaggyilkosság I. (Tát)

- időpont: október 17.
- tetthely: Tát, családi ház
- áldozatok: 44 éves anyuka és 66 éves nagymama
- elkövető: 21 éves fiú
- hogyan: bozótvágóval és kalapáccsal
- miért: a fiú megbukott az érettségén, és a nyelvtanulásra kapott pénzt sem a célra fordította, ebből pedig veszekedés lett

Gyerekgyilkosság II. (Kaposvár)

- időpont: október 29.
- tetthely: Kaposvár melletti erdős terület
- áldozat: 11 éves kislány
- elkövető: nevelőapa élettársa és két hajléktalan (nem tisztázták a szerepeket)
- hogyan: előre kitervelt elkövetés, súlyosan összeverték, majd eltemették (végül megfulladt)
- miért: még vizsgálják, valószínűleg P. Erika a kislányt akadálynak látta a párkapcsolatában

Anyaggyilkosság II.

- időpont: november 11.
- tetthely: Pesterzsébet
- áldozat: 51 éves asszony, a 40 éves férje megsérült
- elkövető: 25 éves fiú
- hogyan: anyakulccsal leütötte az anyját, majd nylonzacskóba rakta meg, amiben megfulladt, a hazatérő apjára sikertelenül támadt rá egy késsel
- miért: közös üzletükkel kapcsolatban tört ki veszekedés az anya és fia között

Anyagilkosság III.

- időpont: november 16.
- tetthely: Pécs
- áldozat: 71 éves asszony
- elkövető: fia, egy 44 éves férfi
- hogyan: még nem tisztázott
- miért: veszekedés, valószínűleg pénzügyi okok miatt (rendszeresen elvette a nyugdíját, hogy az élettársának is adhasson)

Összesen:

12 eset, 22 halálos áldozat, ebből 3 öngyilkosság

halálos áldozatok (nem öngyilkosság):

nagyszülők: 3

szülők: 4

házastárs, élettárs: 5 (ebből 3 volt élettárs)

testvér: 1

gyerek: 4

egyéb: 2